УДК 37.017:17/37.015.311

DOI [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-1\(26\)-65-69](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-1(26)-65-69)

Киричевська Людмила,

сміт Лугини, Житомирська обл., Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0470-2419>

ВПЛИВ ДУХОВНО-ЗБАГАЧЕНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ САМОДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Анотація.

Інтелектуальний потенціал держави забезпечується насамперед ефективною діяльністю освітніх закладів. Відповідно, духовно-збагачене освітнє середовище має забезпечувати супровід і підтримку обдарованої молоді, здійснювати проєктування та прогнозування творчого розвитку особистості. Зазначена стаття спрямована на розкриття сутності духовно-культурного середовища освітнього закладу, яке буде сприяти створенню атмосфери творчого саморозвитку учнів, їхньому самовизначенню та самореалізації в майбутній професії та житті.

У контексті статті духовно збагачене освітнє середовище як комплекс практичних способів визначають як формування компетентностей, методів і технологій, що сприятимуть розвитку та формуванню професійних здібностей особистості, а освітнє середовище як соціальний інструмент – як те, за допомогою чого виховуються і реалізуються духовно-культурні цінності та цілі розвитку суспільства. Воно постає активним стимулом культурних змін і перетворень у суспільному житті.

Вивчення проблем духовності, духовного життя особистості залишається нагальним питанням для українського суспільства, оскільки більшість з-поміж сучасної молоді демонструє безініціативність та безвідповідальність, що є свідченням прогалин у цьому питанні.

Ключові слова: духовність; духовно збагачене середовище; передумови формування творчої особистості; творчість; професійна обдарованість.

На сучасному етапі інтелектуальний потенціал держави насамперед забезпечується ефективною діяльністю освітніх закладів. Відповідно, духовно-збагачене освітнє середовище покликане забезпечувати супровід і підтримку обдарованої молоді, а також здійснювати проєктування та прогнозування творчого розвитку.

Деякі дослідники наголошують на тому, що людство може запобігти самознищенню лише за умов духовних змін у суспільстві, перегляду життєвих установок, усвідомлення справжніх духовних цінностей. Низький рівень свідомості, планетарна дисгармонія свідомості людства – причини більшості природних катастроф, збройних зіткнень. Майбутнє людського виду залежить від того, чи зможемо ми усвідомити важливість формування у суспільстві духовності та моралі. Духовність, наявність моральної основи – це одна з умов розвитку людства в майбутньому. Вивчення проблем духовності, духовного життя особистості залишається нагальним питанням для українського суспільства, оскільки сучасна молодь переважно демонструє безініціативність і безвідповідальність, що є свідченням прогалин у цьому питанні.

На нашу думку, важливу роль у формуванні духовно-морального стрижня в молодого покоління відіграють освітні заклади. У контексті теорії соціальної педагогіки феномен середовища переважно розглядають в соціальному аспекті. Загальна педагогіка досліджує виховну та освітню сферу середовища. Натомість недостатньо наукових праць присвячено проблемі впливу культурного середовища закладу вищої освіти (ЗВО) на розвиток творчої самодіяльності майбутнього фахівця. Таким чином, актуальною постає проблема вивчення стану та розвитку культурного середовища школи та його впливу на стиль і спосіб життя учнів.

Теоретичні аспекти культури і культурного розвитку людини ґрунтовно досліджено в працях Ю. Афанасьєва, І. Зязюна, Н. Крилової, В. Кудіна, В. Суханцевої, Р. Тельчарової, А. Щерба.

Метою статті є визначення сутнісних ознак духовно-культурного середовища ЗВО, яке буде сприяти створенню атмосфери творчої самодіяльності студентів, самовизначенню та самореалізації в майбутній професії та житті.

Вивчення проблем духовності та духовного життя останніми роками загострюється у зв'язку з тим, що від ступеня розвитку духовності людини залежить рівень досконалості та гармонійності суспільства загалом. Саме від людини, від рівня її духовного розвитку й усвідомленого прагнення до духовного самовдосконалення, наголошує дослідниця феномену духовності Т. Тюріна, залежить як самозбереження людської істоти, так і виживання людства загалом, його подальша еволюція в просторі та часі [3, с. 7]. На нашу думку, підняття рівня духовності людини є однією з важливих передумов виходу з глобальної кризи, яку переживає теперішнє суспільство, оскільки причини кризи полягають у самій людині. З огляду на це, дослідження проблем духовності – це не забаганка науковців, а актуальна проблема сьогодення.

Категоріально-понятійний апарат нашої розвідки охоплює такі ключові терміни: духовність, духовно збагачене середовище, передумови формування творчої самодіяльності, творчість, професійна обдарованість.

Поняття «духовність» в контексті психології та філософії трактують по-різному, зокрема як релігійності, сприйняття ідеї Бога, розвитку інтелігентності, інтелектуальності та добропорядності. Досягнення гармонії у житті та відчуття приналежності себе до Всесвіту – мета духовного самовдосконалення. Духовність не можна трактувати як чисту релігійність, ідеальність чи етичність людини, її мораль або ж аскетизм. Також не зводиться вона лише до урегульованості поведінки на духовних засадах. Духовною діяльністю можна вважати виконання будь-яких дій, які ведуть людину до емоційного, соціального, інтуїтивного особистісного розвитку, що вказує на життєвість її внутрішньої сили. Окрім того, духовною вважають діяльність людини, завдяки якій вона власними зусиллями може піднести себе на більш високий щабель своєї еволюції.

У процесі життєтворчості особистості зростає роль освітніх закладів, що покликані допомогти учню знайти сенс життя, створивши для них повноцінні умови для його фізичного, інтелектуального, духовного розвитку і саморозвитку. Таким чином, людське життя під кутом зору суб'єктивних, активно творчих засад постає як проблема творчого життя особистості, її духовного світу, мети та сенсу життя.

Духовно збагачене освітнє середовище, на нашу думку, можна розуміти як: системну взаємодію складових національної культури, її цінностей; комплекс практичних засобів формування компетентностей, методів і технологій, що сприятимуть розвитку та формуванню здібностей особистості; соціальний інструмент, за допомогою якого виховуються і реалізуються духовно-культурні та морально-етичні цінності та цілі розвитку суспільства. Саме духовно збагачене освітнє середовище виступає активним стимулом культурних змін і перетворень у суспільному житті.

Тип освітнього середовища визначається його умовами та можливостями, які сприяють розвитку творчої самодіяльності учня та його особистісної незалежності. Оскільки за освітнім середовищем не закріплено чітких меж, то вони можуть визначатися учасниками освітнього процесу (керівництвом, педагогами, батьками, учнями). Суб'єкт навчального процесу сам визначає межі власного освітнього середовища. Воно може виступати як функціональним, так і просторовим об'єднанням суб'єктів освіти, між якими з'являються різнопланові групові взаємозв'язки. Також можемо розглядати його як модель духовного та культурного простору, у якому відбувається становлення особистості.

Для освітнього середовища характерною є традиція, яка формується в межах конкретного освітнього закладу, а простір – динамічністю. Це відображає систему соціальних зв'язків і відносин у галузі освіти, характер взаємин суспільства і соціальних інститутів, що пов'язані із задоволенням освітніх потреб суспільства. Для простору характерним постає суб'єктивне сприйняття, що є результатом конструктивної діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу [8].

Освітні програми в Україні спрямовані на те, щоб знайти ефективні засоби реалізації ідеї реформування системи освіти, створити відповідні умови для розвитку особистості. Сучасні освітні заклади мають стати дієвими чинниками розвитку особистості учня.

Так, В. Сухомлинський розглядав формування морально-духовного світу людини в тісній взаємодії розумового, морального та естетичного розвитку. Видатний педагог писав: «Сфера духовного життя людини – це розвиток, формування і задоволення її моральності, інтелектуальних і естетичних запитів й інтересів у процесі активної діяльності. Джерелом духовного світу людини є матеріальний світ, об'єктивна дійсність і особливо такі важливі її сфери, як громадське життя людини, її соціальний і моральний досвід» [7].

Ціннісні та духовні орієнтири виступають найважливішими, багаторівневими складовими структури особистості, які відіграють роль регуляторів поведінки учнів. Визначення рівня сформованості ціннісних орієнтирів особистості, їх ієрархія – це ключ для цілеспрямованого виховання особистості. Вони впливають на визначення місця особистості в суспільстві, а також на вибір молоддю особистістю майбутньої професії. Духовно багатою вважають людину, яка живе в гармонії із собою, має сформовані духовні цінності, тобто оволоділа тими якостями і рисами, життєвими установками, що існують для кожної людини, що становлять її ідеал.

Зростання та розвиток інтелектуального, духовного та фізичного компонентів людини та безпосередньо молоді, неперервність освітнього та професійного вдосконалення особистості, звернення до загальнолюдських і національних цінностей (насамперед духовних і моральних) – одні з найважливіших питань, що потребують нагального вивчення. На нашу думку, окрім надання знань, заклади загальної середньої освіти (ЗЗСО) мають залучати учнів до розвитку здатності самостійно опановувати знання, оволодівати потрібною інформацією та творчо осмислювати її. Школи повинні розвивати в школярів навички ефективно застосовувати знання у суспільно-громадській діяльності.

Успішність учня та реалізація його інтересів і здібностей у морально-духовному розвитку та саморозвитку є показником успішності праці педагогів. Зазначені вище узагальнені психолого-педагогічні підходи дають змогу розробити концепцію духовно збагаченого середовища ЗЗСО. Культурне середовище визначає цінності, якість, унікальність освітнього-виховного середовища ЗЗСО. Якщо освіта є здобутком культури і чинником її розвитку, то освітньо-виховне середовище визначається духовно-культурною основою, що впливає на процес розвитку вищих культурних утворень.

На нашу думку, творчість – це один зі засобів розвитку духовно-моральних засад учнів. Згідно з енциклопедичним словником, *творчість* – це одна з найбільш змістовних форм психічної активності людини, яку можна розглядати як універсальну здібність, що забезпечує успішне виконання різноманітної людської діяльності. Є автори, серед яких Я. Пономарьов, які ототожнюють її з поняттям «розвиток» [4]. Науковець відзначає, що загальний критерій творчості виступає як критерій розвитку. У філософських працях ми знаходимо визначення поняття «творчість», яке надає А. Спіркін. Творчість він розуміє ним як розумова і практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, встановлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу або духовної культури [5].

Творча спрямованість особистості постає передумовою будь-якої творчої діяльності, у процесі якої формуються та розвиваються творчі здібності. «Оскільки особистісні творчі якості людини певною мірою формуються в процесі діяльності, то ознакою стратегічного творчого підходу до розв'язання життєвих задач є здатність самостійно бачити проблеми, планувати та здійснювати роботу залежно від власних можливостей, вчасно оцінювати ситуацію й коригувати свою діяльність» [3]. Якщо раніше можна було обмежитися тим, що творчість – це лише властивість діяльності, то сьогодні особливу увагу варто звернути на те, що стрижнем творчості є взаємодія людей, детермінована не лише їх особистісними якостями, а й соціальними чинниками, наприклад, поділом праці й кооперацією діяльності, розбіжністю інтересів, потреб і необхідністю їх узгодження.

Зацікавленість школярів процесом і результатом власної діяльності має забезпечуватися наявністю пізнавальної мотивації, усвідомленим набуттям знань, що призводить до переходу на більш високий рівень функціонування психічних процесів сприймання, пам'яті, мислення, уяви. Відомо, що формуванню пізнавальних мотивів сприяють усі засоби вдосконалення освітнього процесу: оновлення змісту навчальних курсів, інновацій у навчальній діяльності, утворення інтегрованих міждисциплінарних зв'язків, зміна методів навчання, розширення форм самостійної роботи учнів.

Загальний принцип активізації творчого потенціалу полягає в тому, що педагогам, як зовнішній силі, яка впливає на виховання школяра, необхідно постійно створювати умови творчої діяльності та стимулювати до занурення в неї [1, с. 7].

Освітнє середовище формує в людині духовну спрямованість, стимулює її замислюватися над сутністю та цінностями власного існування. Саме в освітньому середовищі відбувається формування зрілої особистості. Пріоритетним завданням освіти є розвиток особистості учня та його культури.

Таким чином, духовність – це багатогранна категорія, яка пронизує й опосередковує всі психологічні утворення в структурі особистості. Виховання молодого покоління в атмосфері усвідомлення та сповідування духовних цінностей, цілеспрямоване виховання в нього моральності та людяності у сфері людських взаємин, не лише буде сприяти розвитку суспільства на гуманістичних засадах, а й слугуватиме важливою ознакою їх духовного розвитку.

Використані літературні джерела

1. Маслоу А.Г. Креативность / Дальние пределы человеческой психики: пер. с англ. А.М. Татлыдаевой. СПб. : Евразия, 1997. С. 69–113.
2. Пономарев Я.А. Психика и интуиция. М. : Наука, 1967. 256 с.
3. Релігія в контексті духовного життя: кол. моногр. / за ред. А. Колодного. *Українська конференція журналістів та українська асоціація релігієзнавців*. Київ, 2012. 569 с.
4. Кіричевська Е.В. Стратегія як вищий рівень організації управління несприятливою ситуацією. *Стратегії творчої діяльності: школа В.О. Моляко* / за ред. В.О. Моляко. Київ : Освіта України, 2008. С. 607–611.
5. Спиркин А.Г. О творческой силе человеческого разума: Послесловие. *Наука и творчество*: пер. с болг. М. : Прогресс, 1979. 365 с.
6. Судзуки С. Возвращение с любовью. Классический подход к воспитанию талантов: пер. с англ. С.Э. Борич. Мн. : Попурри, 2005. 192 с.
7. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра. Вибрані твори: у 5-ти т. Київ : Рад. школа, 1979. Т. 1. С. 221–419.
8. Химинець В.В. Інноваційно-освітня діяльність. Ужгород, 2007. 364 с.

References

1. Maslou, A.H. (1997). *Kreatyvnost / Dalnye predely chelovecheskoi psikhiki [Creativity / Far limits of the human psyche]*. St. Petersburg: Evraziya, P. 69–113.
2. Ponomarev, Ya.A. (1967). *Psykhika y yntuytsiya [Psyche and intuition]*. Moscow, 256 p.
3. Relihiia v konteksti dukhovnoho zhyttia [Religion in the context of spiritual life] (2012). *Ukrainska konferentsiia zhurnalistiv ta ukrainska asotsiatsiia relihiieznavtsiv – Ukrainian Conference of Journalists and Ukrainian Association of Religions*. Kyiv, 569 p.
4. Kyrchevska, E.V. (2008). *Stratehiia yak vyshchyi riven orhanizatsii upravlinnia nespriiatlyvoiu sytuatsiiei [Strategy as a vischyi rivn of organizing management of an uncomfortable situation]*. *Stratehii tvorchoi diialnosti: shkola V.O. Moliako – Strategies for creative activity: V.O. Molyako*. Kyiv, P. 607–611.
5. Spyrkyn, A.H. (1979). *O tvorcheskoi sile chelovecheskoho razuma [On the creative power of the human mind]*. *Nauka y tvorchestvo – Science and creativity*. Moscow, 365 p.

6. Sudzuky, S. (2005). *Vzrashchennye s liuboviu. Klassycheskyi podkhod k vospytanyiu talantov* [Raised with love. The classic approach to the education of talents]. Minsk: Popurry, 192 p.
7. Sukhomlynskyi, V.O. (1979). *Dukhovnyi svit shkoliara* [The spiritual world of the student. Selected works]. *Vybrani tvory – Selected works*. Kyiv, T. 1. P. 221–419.
8. Khymynets, V.V. (2007). *Innovatsiino-osvitnia diialnist* [Innovation and educational activities]. Uzhhorod, 364 p.

Kyrychevska Liudmyla. The Influence of a Spiritually Enriched Educational Environment on the Development of Students' Creativity.

Summary.

The intellectual potential of the state is primarily provided with effective activities in higher educational establishments. Accordingly, spiritual – enriched educational environment focused to provide maintenance and support talented young people, to make planning and forecasting their creative personal development in acquiring professional skills as factors of successful professional activity. This article is aimed to open of spiritual and cultural environment of the university, which will help create atmosphere of creative self-development of students, their self-determination and self-realization in the future profession and life.

In our work, spiritual and enriched learning environment understood as a set of practical methods of forming competencies, methods and technologies that facilitate the development and formation of professional abilities of the personality and the educational environment, respectively, as a social tool, which brought up and realized spiritual and cultural values and goals of society. It is an active stimulus for cultural change and transformation in society.

Studying the problems of spirituality, spiritual life of the personality is still urgent for the Ukrainian society, because the vast majority of today's youth shows the lack of initiative and demonstrates irresponsibility, which is evidence of gaps in this regard.

Key words: spirituality; spiritually enriched environment; preconditions of formation of creative personality; creativity; professional talent.

Стаття надійшла до редакції 15 березня 2021 року